

Priručnik za socijalne radnike kao pružaoce pomoći žrtvama nasilja u porodici

Skup relevantnih međunarodnih instrumenata i kosovskih zakonskih propisa za centre za socijalni rad

Novembar 2021.

Priručnik za socijalne radnike kao pružaoce pomoći žrtvama nasilja u porodici

*Skup relevantnih međunarodnih instrumenata i kosovskih
zakonskih propisa za centre za socijalni rad*

Sadržaj

I. Uvod	5
Šta su rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici?.....	7
Vidovi nasilja nad ženama.....	8
Ko su žrtve nasilja u porodici?	9
Pokazatelji koji mogu pomoći da se zapazi rodno zasnovano nasilje	10
Faktori rizika	11
Uticaj nasilja na žene	12
Deca žrtve nasilja u porodici	13
II. Kosovski pravni okvir i okvir praktične politike za nasilje u porodici.....	15
III. Uloga i odgovornosti socijalnih radnika u radu na slučajevima nasilja u porodici	17
Uloga i odgovornosti Centra za socijalni rad u radu na slučajevima nasilja u porodici	17
Uloga socijalnih radnika u postupanju sa decom koja su žrtve/preživeli nasilja u porodici je sledeća	22
IV. Aneks: Glavni međunarodni instrumenti i principi koji se odnose na nasilje nad ženama.....	24

Skraćenice

CSR	Centar za socijalni rad
IK	Istanbulska konvencija
KZK	Krivični zakonik Kosova
NIP	Nasilje od strane intimnog partnera
NP	Nasilje u porodici
NŽ	Nasilje nad ženama
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
RZN	Rodno zasnovano nasilje

I.Uvod

Centar za socijalni rad (CSR) je opštinska profesionalna i administrativna institucija odgovorna za pružanje zaštite građanima u stanju socijalne potrebe, uključujući i pružanje socijalnih i porodičnih usluga za sve upućene ili identifikovane žrtve nasilja u porodici.

Mandat CSR uključuje dodeljivanje pravnog staratelja koji će zastupati pravni interes žrtava mlađih od 18 godina. Pravni staratelj daje mišljenje o važnim odlukama u vezi sa zdravljem, obrazovanjem i imovinom deci žrtvama nasilja u porodici (bilo da su direktne ili indirektno žrtve) i odraslim žrtvama koje nemaju pravnu i poslovnu sposobnost.

Socijalni radnik je kvalifikovano stručno lice za socijalne i porodične usluge, u oblastima socijalnog rada, psihologije, sociologije, prava, pedagogije ili nekoj drugoj disciplini koja je tesno povezana sa socijalnim i porodičnim uslugama, a koje je licencirano i upisano u registar Saveta za opšte socijalne i porodične usluge.¹

*Uloga socijalnog radnika je da **pomaže žrtvama/preživelima nasilja u porodici (NP) da razumeju doživljeno nasilje, da se sa istim izbore i da se oporave** od doživljene traume, da žrtvama/preživelima nasilja u porodici **objasne opcije koje postoje**, tako da žrtve/preživeli nasilja u porodici mogu da donesu promišljenu odluku o tome šta bi hteli da učine u ovim predviđenim okolnostima.*

Socijalni radnik ima obavezu da obaveštava i savetuje žrtve/preživele NP u skladu sa zakonskim i okvirom praktične politike koji postoji za žrtve/preživele nasilja u porodici. Socijalni radnik treba da bezbedno upućuje žrtve/preživele NP drugim službama i sa njima dalje prati situaciju, sve dok se žrtve/preživeli ponovo ne integrišu u društvo.

Veoma je važno da socijalni radnik u svim fazama obrade i upravljanja slučajevima nasilja u porodici primenjuje pristup usmeren na žrtvu.

To podrazumeva posvećenost zaštiti žrtava, a ne reviktimiziranje, razumevanje za pitanja žrtava i reagovanje na potrebe žrtava.

Socijalni radnik treba da obezbedi neophodnu podršku koja je žrtvi možda potrebna kako bi joj olakšao duševnu bol i omogućio osnaživanje i reintegraciju žrtve.

¹ Ibid. Član 1 (1.3(i), Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama.

Svrha ovog priručnika je da **pomogne** socijalnim radnicima u **postupanju sa žrtvama/preživelim**a nasilja u porodici. Priručnik, koji sadrži **relevantne međunarodne instrumente i kosovske zakonske propise, za centre za socijalni rad u radu na slučajevima nasilja u porodici** pripremljen je na osnovu *Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici*² (IK), publikacije *Populacionog fonda ujedinjenih nacija – Pružanje psiho-socijalnih usluga, deo višesektorskog odgovora na standardne operativne postupke kod rodno zasnovanog nasilja, i kosovskog zakonodavnog i okvira praktične politike za nasilje u porodici*⁴.

U ovom priručniku daju se informacije o ključnim konceptima nasilja nad ženama (NŽ); vidovima nasilja nad ženama; žrtvama nasilja u porodici; zlostavljanju u porodici; obrascima moći i kontrole nad ženama, ciklusu nasilja i uticaju nasilja nad ženama na žrtve. Pored toga, daju se i neke osnovne informacije o tome kako raditi na slučajevima nasilja u porodici, uključujući:

- identifikovanje
- upućivanje
- zaštitu i
- koordinisanje pristupa nasilju u porodici.

Nasilje u porodici je osetljivo pitanje i stoga socijalni radnici treba da mu pristupaju s pažnjom, razumevanjem i poverljivošću. Socijalni radnici su ključni u sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici jer su oni veoma često prvi koje žrtve kontaktiraju kada traže pomoć. Zato socijalni radnici moraju da primenjuju pristup usmeren na žrtvu, međuinstitucionalnu saradnju i mehanizme upućivanja.

Na osnovu slučajeva nasilja u porodici prijavljenih Odseku Policije Kosova za nasilje u porodici, u 80% prijavljenih slučajeva nasilja u porodici meta su žene i devojčice, dok su u 20% prijavljenih slučajeva nasilja u porodici meta muškarci i dečaci.⁵ Zbog pandemije Kovid-19 i, usled nje, zaključavanja i ograničenja kretanja, u periodu od januara do decembra 2020. godine **broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici na Kosovu** prosečno je **porastao za oko 8%** u odnosu na isti period 2019. godine⁶. Istovremeno, brojke se znatno razlikuju zavisno od regiona, dok se većina slučajeva i dalje ne prijavljuje⁷.

² Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), 1. avgust 2014. Dostupna na <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210>. (pristupljeno 28. decembra 2020)

³ https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/SOPs_psycho-social%20services_eng.pdf. (pristupljeno 28. decembra 2020)

⁴ Videti Zakon br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici, 1. jun 2010. Videti i *Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu* (2013). Dostupno na: <https://abgi.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGI/Procedurat%20Standarte%20t%C3%AB%20Veprimet%20p%C3%ABr%20Mbrojtje%20nga%20Dhuna%20n%C3%AB%20Familje.pdf>. (pristupljeno 28. decembra 2020)

⁵ Izveštaji Policije Kosova pokazuju da je tokom 2019. godine prijavljeno 1915 slučajeva nasilja u porodici, koji su obuhvatili 1978 žrtava nasilja u porodici (1592 žene i 386 muškaraca), a 2020. godine Policiji Kosova je prijavljeno 2069 slučajeva nasilja u porodici, uključujući 2101 žrtvu nasilja u porodici (1632 žene i 469 muškaraca).

⁶ Izveštaji Policije Kosova pokazuju da je od januara do decembra 2020. godine prijavljena 2101 žrtva nasilja u porodici, što je 123 žrtve više nego u 2019. godini.

⁷ Prema „Anketi o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu“ Misije OEBS-a na Kosovu (2019), samo 2% žrtava sa kojima je vođen razgovor kontaktiralo je Policiju Kosova direktno nakon najtežeg slučaja nasilja.

Nizak nivo prijavljivanja Policiji Kosova i socijalnim službama - na osnovu OEBS-ove Anketе o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu, 2019. godine⁸ samo 2% žena prijavilo je policiji svoj najteži slučaj nasilja od strane sadašnjeg partnera, **3% - socijalnim službama** i skoro nijedna nije prijavila da je kontaktirala žensko prihvatilište (sigurnu kuću) ili drugu specijalizovanu službu.

Šta su rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici?⁹

„**Rodno zasnovano nasilje nad ženama**“ je nasilje koje je usmereno prema ženi zbog toga što **je žena** ili koje u većoj meri utiče na žene.¹⁰

„**Nasilje nad ženama**“ je kršenje ljudskih prava i vid diskriminacije žena. Ono podrazumeva sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do ili mogu da dovedu do fizičke, seksualne, psihičke, odnosno, finansijske povrede ili patnje žena, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo **u javnosti bilo u privatnom životu**.¹¹

„**Nasilje u porodici**“ je svako delo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li počiniac deli ili je delio isto boravište sa žrtvom.¹²

Nasilje u porodici jedan je od najtežih i najrasprostranjenijih vidova nasilja nad ženama.

U Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici¹³ navodi se da se smatra da su lica u **porodičnoj vezi**:

- 1.1.1. ako su verena ili su bila verena;
- 1.1.2. ako su venčana ili su bila venčana;
- 1.1.3. ako su u vanbračnoj zajednici ili su bila u vanbračnoj zajednici;
- 1.1.4. ako žive u zajedničkom domaćinstvu ili su živela u takvom domaćinstvu;
- 1.1.5. ako koriste zajedničku kuću i u krvnom su srodstvu, u braku, u srodstvu zasnovanom usvojenjem, u tazbinskom srodstvu ili su u starateljskom odnosu, uključujući roditelje, dede i babe, decu, unuke, braću i sestre, sestriće, sestričine, bratance i bratanice, tetke, ujake, stričeve ili rođake;
- 1.1.6. ako su roditelji zajedničkog deteta;
- 1.1.7. ako su strane u sporu koji se tiče porodične veze.

⁸ Videti OEBS-ovu 'Anketu o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu' (2019).

⁹ Videti Definicije – član 3, Istanbulska konvencija.

¹⁰ Videti definiciju rodno zasnovanog nasilja - član 3.d, Istanbulska konvencija.

¹¹ Videti definiciju nasilja nad ženama - član 3.a, Istanbulska konvencija.

¹² Videti definiciju nasilja u porodici – član 3, Istanbulska konvencija.

¹³ Videti član 2, stav 1.1 Zakona br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici, avgust 2010.

Vidovi nasilja nad ženama

Fizičko nasilje je namerno izvršenje dela fizičkog nasilja nad drugim licem.¹⁴

Psihičko nasilje je namerno ponašanje koje teško narušava psihički integritet nekog lica putem prinude ili pretnji¹⁵.

U **seksualno nasilje, uključujući silovanje**, spada svaka vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na telu drugog lica bez pristanka tog lica, korišćenjem bilo kog dela tela, odnosno predmeta.¹⁶

Proganjanje je namerno ponavljanje pretećeg ponašanja usmerenog na drugo lice, koje dovodi do toga da se ono plaši za svoju bezbednost. Proganjanje može da se vrši uz fizički kontakt ili bez njega, može da uključuje pretnje ili uznemiravanje, može da se sprovodi na internetu ili van njega ili može da uključuje dela špijuniranja ili praćenja žrtve.¹⁷

Prinudni brak se odnosi na namerno prisiljavanje odraslog lica ili deteta da stupi u brak. Delo namamljivanja odraslog lica ili deteta na teritoriju strane ili države u kojoj ono ne boravi, sa ciljem prinuđivanja tog odraslog lica/deteta da stupi u brak. **Tesno je povezano sa stupanjem dece u brak ili ranim stupanjem u brak, kada se deca venčavaju pre nego što napune minimalan broj godina za stupanje u brak.**¹⁸

¹⁴ Videti član 35 – Fizičko nasilje, Istanbulska konvencija.

¹⁵ Videti član 33 – Psihičko nasilje, Istanbulska konvencija.

¹⁶ Videti član 36 – Seksualno nasilje, Istanbulska konvencija.

¹⁷ Videti član 34 – Proganjanje i član, Istanbulska konvencija.

¹⁸ Prema kosovskom Zakonu br. 2004/32 o porodici, član 15 i član 16. Lice mora imati najmanje 18 godina da bi stupilo u brak. Sud može, na zahtev, dopustiti sklapanje braka za maloletno lice starije od 16 godina, ukoliko zaključi da je lice dostiglo neophodnu fizičku i psihičku zrelost za ostvarivanje bračnih prava i ispunjavanje bračnih obaveza.

Ko su žrtve nasilja u porodici?

SVAKO MOŽE BITI ŽRTVA!

Statistika je pokazala da su **većina žrtava na Kosovu žene i mlade devojke**.¹⁹ Starija lica, lica sa invaliditetom, samohrane žene, samohrane majke, žrtve seksualnog nasilja i žrtve trgovine ljudima takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici. Međutim, žrtve nasilja u porodici mogu biti i muškarci i žene.

U domovima u kojima postoji nasilje u porodici deca se automatski smatraju žrtvama.²⁰

Pripadnici manjinskih grupa mogu imati poteškoća da prijave nasilje zbog društvenih predrasuda sa kojima se susreću. Lica sa invaliditetom su posebno izložena nasilju u porodici jer je manje verovatno da će oni prijaviti nasilje i tražiti pomoć.

Ženama u ruralnim područjima ograničena je dostupnost odgovarajućih opštih i specijalizovanih usluga za žrtve nasilja u porodici (kao što su socijalna pomoć, pomoć policije, zdravstvene usluge i prihvatilišta za žene). Starije žene češće zavise od partnera, u finansijskom i emotivnom smislu, i u opasnosti su da budu izložene diskriminaciji od strane relevantnih službi, zbog čega im je izuzetno teško da napuste partnera²¹.

POČINIOCI su obično muški članovi porodice ili intimni partneri²².

¹⁹ Izveštaji Policije Kosova pokazuju da je 2019. godine prijavljeno 1978 slučajeva nasilja u porodici (1592 žene i 386 muškaraca). U 2020. godini prijavljen je 2101 slučaj nasilja u porodici (1632 žene i 469 muškaraca).

²⁰ Videti preambulu, Standard Istanbulske konvencije (Prihvatanje da su deca žrtve nasilja u porodici, uključujući tu i decu kao svedoke nasilja u porodici).

²¹ Videti OEBS-ovu *Anketu o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu* (2019), strana 75 i 76.

²² Ibid. Strana 37, Preko polovine žena (54%), koje imaju ili su imale partnera, kaže da je doživelo nasilje od strane intimnog partnera.

Pokazatelji koji mogu pomoći da se zapazi rodno zasnovano nasilje

Najčešće psihičke ili psihosomatske posledice su:²³

- ✓ Osećanje krivice, srama, besa, tuge, očaja, bespomoćnosti, beznadežnosti, praznine, nemoći, gušenja.
- ✓ Konstanto osećanje opasnosti (uvek se osećaju tako da su na oprezu).
- ✓ Strah od svega i nesposobnost da se brinu o sebi i drugima, poteškoće u koncentraciji i duboka usamljenost (otuđivanje).
- ✓ Gubitak sposobnosti za pravljenje planova i odsustvo inicijative, strah od suočavanja sa samim životom, od smisla života i zainteresovanosti za život, odsustvo samopoštovanja i uznemirenost, nervoza.
- ✓ Srčane bolesti.
- ✓ Digestivni poremećaji.
- ✓ Poremećaji sna i ishrane.
- ✓ Glavobolje, bolovi u mišićima i zavisnost od hemijskih supstanci²⁴

Posebne psihičke posledice koje su češće u slučaju seksualnog nasilja:

- ✓ Ruminacija.
- ✓ Tegobne misli (sećanje na traumu odjednom se vraća na uznemirujući način).
- ✓ Fizičke reakcije (drhtanje ili gubljenje svesti prilikom sećanja na traumatičan događaj).
- ✓ Iznenadno slike sećanja na ružne događaje (flešbekovi).
- ✓ Noćne more.²⁵

²³ Videti član 37 – Prinudni brak, Istanbulska konvencija.

²⁴ Videti *Psycho-social services provision, part of multi-sectoral response to GBV - Standard Operating Procedures*, Regionalna kancelarija UNFPA za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (UNFPA EECARO), 2015, (str. 10).

Dostupno na: https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/SOPs_pscho-social%20services_eng.pdf. (pristupljeno 28. decembra 2020).

²⁵ Ibid. (str.11).

Faktori rizika²⁶:

Da bi se pravilno osigurala bezbednost žrtve potrebno je razumeti faktore rizika.

- ✓ Ranija dela/slučajevi RZN nad žrtvama/preživelima, decom ili drugim članovima porodice.
- ✓ Istorija zlostavljanja, vidovi i obrasci korišćenog nasilja, ranija osuđivanja ili prijave policiji i korišćenje oružja pokazatelji su za procenu opasnosti.
- ✓ Nasilničko ponašanje izvan porodice.
- ✓ Rastava i razvod su periodi visokog rizika.
- ✓ Udruživanje drugih članova porodice sa počiniocem.
- ✓ Zakonito ili nezakonito posedovanje i/ili upotreba oružja ili pretnja upotrebom oružja.
- ✓ Konzumiranje alkohola ili narkotika može dezinhibirati ponašanje i dovesti do eskalacije nasilja.
- ✓ Pretnje, posebno pretnje ubistvom, moraju se uzeti za ozbiljno.
- ✓ Ekstremna ljubomora i posesivnost.
- ✓ Ekstremni patrijarhalni koncepti i stavovi.
- ✓ Maltretiranje i psihički teror (proganjanje).
- ✓ Nepoštovanje sudskih ili naloga policije za zabranu prilaska.

Okidači koji mogu dovesti do iznenadne eskalacije nasilja (promene u vezi).

²⁶ Videti: Psycho-social services provision, part of multi-sectoral response to GBV Standard Operating Procedures, UNFPA, 2015 https://eeeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/SOPs_pscho-social%20services_eng.pdf (pristupljeno februara 2021).

Uticaj nasilja na žene²⁷

Kratkoročne i dugoročne posledice doživljenog nasilja po žene

Žene ili deca koji su žrtve nasilja nisu samo predmet nasilja, oni koji pasivno trpe nasilje, već su i aktivni učesnici, koji manevrišu kroz tešku situaciju, pokušavajući da spreče nasilje, odupru mu se i nose se sa nasiljem koje doživljavaju.

Iskustva odraslih lica i dece koji su žrtve nasilja važan su izvor informacija, te stoga stručna lica koja sa njima ostvaruju kontakt treba da ih osnažuju i prema njima postupaju sa poštovanjem.

Kratkoročne posledice su fizičke, nastaju usled povređivanja kojem je žrtva fizički izložena i tu spadaju modrice, masnice, razderotine, ogrebotine i druge povrede.

Utvrđeno je da su žene koje trpe nasilje dva puta više podložnije zdravstvenim problemima nego žene koje ne trpe nasilje.

Psihičko povređivanje ima razoran efekat na žrtvu. Nasilje pokreće emocionalne reakcije kao što su postidežnost, strah, osećanje krivice ili sramote.

U **dugoročne posledice** mogu spadati socijalne, ekonomske, fizičke i psihičke posledice.

Žrtve koje finansijski zavise od svog zlostavljača mogu se naći u jednoj nebezbednoj situaciji. Ponekad žene žrtve nasilja ostanu bez posla jer ih zlostavljač uznemirava na radnom mestu.

Žrtve seksualnog nasilja trpe dugotrajne psihičke posledice, u koje spadaju anksioznost, gubitak samopouzdanja i osećaj ugroženosti. Verovatnoća je da sve ove posledice odražavaju obrazac ili ponavljaju viktimizaciju u nasilju intimnog partnera.

²⁷ Videti materijal Saveta Evrope HELP (Edukacija o ljudskim pravima za pravnike) o nasilju nad ženama. Dostupan na: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/help-online-course>. (pristupljeno 28. decembra 2020).

Deca žrtve nasilja u porodici²⁸

Deca koja su izložena nasilničkoj sredini takođe se smatraju žrtvama. Deca žena koje trpe nasilje od strane partnera takođe su pogođena nasiljem, direktno trpeći zlostavljanje²⁹. Deca mogu biti izložena nasilju od strane istih počinitelaca ili od strane drugih lica sa kojima žive.

Pri razmatranju **najboljeg interesa deteta**, važno je uzeti u obzir sve poznate slučajeve nasilja.³⁰

Prema tome, potrebne su im opšte i specijalizovane usluge podrške³¹. Pored toga, za decu svedoke moraju se obezbediti zaštita i pomoć³² tako što se uvek uzima u obzir najbolji interes deteta.

Ostale mere, kao što je privremeno ili trajno udaljavanje deteta iz njegove porodice, treba posmatrati kao mere krajnje nužde, dok hitni nalozi za zabranu prilaska ili nalozi za zaštitu treba da imaju prioritet.

Neophodno je na holistički način pružiti pomoć ženama i deci, obezbeđujući dostupnost svih relevantnih usluga kao što su bezbedan smeštaj, dostupnost zdravstvene zaštite, dostupnost obrazovanja i ekonomsko osnaživanje, uključujući obezbeđivanje dobrobiti dece bez njihovog razdvajanja od majke.

Kratkoročne posledice nasilja po decu³³:

Deca u domovima u kojima je jedan roditelj zlostavljan mogu se osećati uplašeno i uznemireno. Možda su uvek na oprezu, pipajući se kada će se dogoditi sledeće nasilje. Deca će reagovati na različite načine, u zavisnosti od njihovog uzrasta:

Deca predškolskog uzrasta. Mala deca koja su svedoci nasilja među intimnim partnerima mogu se okrenuti tome da rade ono što su radila dok su bila mlađa, poput uriniranja u krevetu, sisanja palca, pojačanog plakanja i kukanja. Takođe mogu razviti poteškoće da zaspu ili da spavaju; pokazuju znake terorisanja, poput mucanja ili skrivanja; i pokazuju znake teške anksioznosti odvajanja.

Deca školskog uzrasta. Deca ovog uzrasta mogu osećati krivicu zbog zlostavljanja i kriviti sebe za to. Nasilje i zlostavljanje u porodici nanose štetu dečijem samopoštovanju. Ona možda neće učestvovati u školskim aktivnostima ili će im pasti interesovanje za učenje,

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Videti član 31.1 – Starateljstvo, prava na posećivanje i bezbednost, Istanbulska konvencija.

³¹ Videti član 20 – Opšte usluge podrške i član 22 – Specijalizovane usluge podrške, Istanbulska konvencija.

³² Videti član 26.2 – Zaštita i podrška za decu svedoke, Istanbulska konvencija.

³³ Videti 'Effects of domestic violence on children' Kancelarija za zdravlje žena (KZŽ), Ministarstvo zdravlja i javnih usluga SAD. Dostupno na <https://www.womenshealth.gov/relationships-and-safety/domestic-violence/effects-domestic-violence-children>. (pristupljeno 28. decembra 2020).

imaće manje prijatelja od drugih i češće će upadati u nevolje. Takođe ih često može boleti glava ili stomak.

Tinejdžeri. Tinejdžeri koji su svedoci zlostavljanja mogu se ponašati negativno, poput sukobljavanja sa članovima porodice ili bežanja iz škole. Takođe se mogu ponašati rizično, kao što su upražnjavanje seksa bez zaštite i upotreba alkohola ili droga. Mogu imati nisko samopoštovanje i problema sa uspostavljanjem prijateljskih odnosa. Mogu stvarati ili započinjati sukobe ili maltretirati druge i veća je verovatnoća da će imati problema sa zakonom. Ovakvo ponašanje češće se javlja kod dečaka tinejdžera koji su bili zlostavljani u detinjstvu, nego kod tinejdžerki. Kod devojčica je veća verovatnoća, u odnosu na dečake, da će biti povučene i depresivne.

Dugoročne posledice nasilja po decu³⁴:

Deca su u većoj opasnosti da ponove ciklus kao odrasli tako što će se upustiti u nasilničke veze ili će i sama postati nasilnici.

Kod dece koja su svedoci ili žrtve emocionalnog, fizičkog ili seksualnog zlostavljanja veći je rizik od zdravstvenih problema kada budu odrasli. Ovo može uključivati mentalne zdravstvene probleme, poput depresije i anksioznosti. Takođe može uključivati dijabetes, gojaznost, bolesti srca, nisko samopoštovanje i druge probleme.

Identifikacija prepreka u prijavljivanju nasilja:

- Stid i stigmatizacija: zbog prirode onog što su doživele ili zato što veruju da će ljudi njih kriviti za nasilje.
- Ne žele da ih odvoje od dece: jer pretpostavljaju da će njihova deca ostati kod oca.
- Finansijska zavisnost: koja ih sprečava da napuste partnera ili supruga.
- Strah od osвете partnera: jer ne misle da će ih policija ili zakon zaštititi.
- Nepoverenje u institucije: – verovanje da se na nasilje intimnog partnera gleda sa odobravanjem.

³⁴ Ibid.

II. Kosovski pravni okvir i okvir praktične politike za nasilje u porodici

Ustav Kosova – član 50 [prava deteta]³⁵

1. Deca uživaju pravo na zaštitu i brigu koja je neophodna za njihovo blagostanje.
2. Vanbračna deca imaju jednaka prava kao i deca rođena u braku.
3. Svako dete ima pravo da bude zaštićeno od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije.
4. Sve radnje koje se tiču deteta, a koje preduzimaju javni ili privatni organi, moraju biti u najboljem interesu deteta.
5. Svako dete uživa pravo na stalne lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljima, osim ako neka nadležna institucija utvrdi da je to u suprotnosti sa najboljim interesom deteta

Krivični zakonik - U skladu sa novim Krivičnim zakonikom Kosova (KZK), koji je stupio na snagu u aprilu 2019, **nasilje u porodici i seksualno uznemiravanje različita su krivična dela.**

Član 248 KZK kaže da „*ko vrši fizičko ili psihičko zlostavljanje ili ekonomski pritisak, sa ciljem ugrožavanja dostojanstva drugog lica unutar porodice, kažnjava se novčanom kaznom i kaznom zatvora do tri (3) godine.*“³⁶

Osim toga, član 183 takođe definiše seksualno uznemiravanje kao „*svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.*“³⁷

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici - ima za cilj sprečavanje nasilja u porodici, u svim njegovim vidovima, putem odgovarajućih zakonskih mera, nad članovima porodice koji su žrtve nasilja u porodici, posvećivanjem posebne pažnje deci, starijima i licima sa invaliditetom. Cilj ovog Zakona je i rad sa počiniocima nasilja u porodici i ublažavanje posledica.³⁸

Zakon o rodnoj ravnopravnosti – član 3, stav 1.18. Nasilje na bazi roda - označava svako nasilje koje dovodi ili će verovatno dovesti do povrede ili fizičke, seksualne, psihološke, društvene ili ekonomske patnje po rodnoj osnovi, uključujući i pretnje takvim aktima, prinudu ili proizvoljno lišenje slobode, bilo da se to dešava u javnom ili privatnom životu.³⁹

³⁵ Videti član 50 Ustava, 15. jun 2008, i amandmane na Ustav, 7. septembar 2012; 26. mart 2013; 5. avgust 2015; 11. mart 2016. i 25. septembar 2020.

³⁶ Videti član 248 Zakonika br. 06/ L-074, Krivični zakonik Kosova (KZK), januar 2019.

³⁷ Videti član 183, stav 2 KZK. Videti i član 3 Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova na Kosovu, jun 2015.

³⁸ Videti član 1 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

³⁹ Videti član 3, stav 1.18 Zakona br. 05/L – -020 o rodnoj ravnopravnosti, jun 2015.

Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama - utvrđuje i uređuje pružanje socijalnih i porodičnih usluga licima kojima su te usluge⁴⁰ potrebne i porodicama u stanju socijalne potrebe na Kosovu.

Zakon Kosova o porodici⁴¹ - uređuje verenički odnos, brak, odnose između roditelja i dece, usvajanje, starateljstvo, zaštitu dece bez roditeljskog staranja, porodične imovinske odnose i poseban sudski postupak u sporovima iz porodičnih odnosa.

Administrativno uputstvo o utvrđivanju mesta i načina psihosocijalnog tretiranja izvršilaca nasilja u porodici - uređuje i utvrđuje mesto i način sprovođenja psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja u porodici u cilju sprečavanja ponavljanja nasilja ili ukoliko postoji rizik da se nasilje u porodici ponovi.⁴²

Administrativno uputstvo o obaveznom medicinskom lečenju počinitelaca nasilja u porodici koji su zavisni od alkohola i psihotropnih supstanci⁴³ - uređuje obavezno lečenje počinitelaca nasilja u porodici koji su zavisnici od alkohola i drugih psihotropnih supstanci.

Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu⁴⁴ sadrže pregled institucionalnih mehanizama koji su neposredno uključeni u zaštitu žrtava nasilja u porodici. U njemu se zatim objašnjavaju njihove nadležnosti u četiri faze reagovanja na slučajeve nasilja u porodici, a to su: identifikovanje (prijavljivanje), upućivanje, zaštita, reintegracija i rehabilitacija.

Strategija i Akcioni plan Kosova za zaštitu od nasilja u porodici 2016 -2020⁴⁵ - sprovođenje Strategija ima za cilj objedinjavanje odgovora glavnih aktera i pružalaca usluga kroz (i) jačanje postojećih institucionalnih mehanizama i formiranje novih institucionalnih mehanizama za efikasno reagovanje na potrebe žrtava nasilja u porodici; (ii) koordinisanje aktivnosti i obezbeđivanje finansijske održivosti radi sprečavanja, zaštite, lečenja, rehabilitacije i reintegracije žrtava; (iii) preduzimanje odgovarajućih mera za kažnjavanje (sudsko procesuiranje) i kontinuirano rehabilitovanje počinitelaca nasilja; i (iv) organizovanje informativnih aktivnosti i kampanja podizanja svesti.

⁴⁰ Videti član 1, stav 1.1 Zakona br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama, maj 2007, i njegove amandmane u Zakonu br. 04/L-081 o izmenama i dopunama Zakona br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama, april 2012.

⁴¹ Zakon br. 2004/32, Zakon Kosova o porodici, septembar 2006, i njegove izmene i dopune u Zakonu br. 06/L-077 o izmenama i dopunama Zakona Kosova o porodici br. 2004/32, mart 2019.

⁴² Videti član 1, *Administrativno uputstvo br. 12/2012 o utvrđivanju mesta i načina psihosocijalnog tretiranja izvršilaca nasilja u porodici*, oktobar 2010.

⁴³ Videti *Administrativno uputstvo (Zdravlje) br. 02/2013 o načinu lečenja počinitelaca nasilja u porodici kojima je izrečena mera obaveznog lečenja od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci*, februar 2013.

⁴⁴ Videti Standardne operativne postupke za zaštitu od nasilja u porodici.

⁴⁵ Strategija Kosova za zaštitu od nasilja u porodici i Akcioni plan 2016 – 2020.

III. Uloga i odgovornosti socijalnih radnika u radu na slučajevima nasilja u porodici

Uloga i odgovornosti Centra za socijalni rad u radu na slučajevima nasilja u porodici⁴⁶

Centar za socijalni rad kontaktira odraslu i maloletnu žrtvu odmah nakon što policija i drugi akteri u sistemu upućivanja upute slučaj nasilja u porodici.

Svakoju upućenoj žrtvi se dodeljuje voditelj slučaja, koji je profesionalac u CSR i koga CSR imenuje da vodi proces zaštite žrtava/preživelih prilikom identifikovanja, koordinacije i pružanja postojećih socijalnih usluga.

U slučajevima kada su deca žrtve porodičnog nasilja od strane bioloških roditelja ili staratelja, organ starateljstva u okviru CSR imenuje zakonskog staratelja koji će zastupati i štititi najbolje interese deteta.

IDENTIFIKOVANJE

- Na slučajeve nasilja u porodici reagujte odmah po dobijanju obaveštenja policije ili drugih pružalaca usluga.
- Obavestite policiju ukoliko se slučajevi direktno upućuju ili samostalno upućuju Centru za socijalni rad.
- Odmah pružite pomoć žrtvi.
- Obavite razgovor samo sa žrtvama/preživelim nasilja u porodici, bez prisustva počinioca, člana porodice, rođaka, bliskih prijatelja ili bilo kojeg drugog lica.
- Srdačno pozdravite osobu.
- Predstavite se i ukratko objasnite mandat/usluge institucije.
- Ljubazno zamolite osobu da se predstavi.
- Izbegavajte svaki fizički kontakt kao i nagle pokrete kada ste sa žrtvama/preživelim nasilja u porodici ili sa osobama koje su u njihovoj pratnji. Ovo može biti stresno za žrtve/preživele nasilja u porodici, posebno za lica koja su pretrpela fizičko nasilje.
- Pitajte osobu da li preferira da joj se obrati savetnik istog pola (posebno u slučajevima seksualnog napada).
- Dajte priliku žrtvama/preživelim nasilja u porodici da postavljaju pitanja o svemu što smatraju važnim.

⁴⁶ Videti Standardne operativne postupke za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, strane 37, 38, 39 i 67. Videti i *Psycho-social services provision, part of multi-sectoral response to GBV - Standard Operating Procedures*, Regionalna kancelarija UNFPA za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (UNFPA EECARO), 2015. Identifikovanje –strana 14 i 15; upućivanje – strana 22 i 23; dokumentovanje – strana 21 i 22. Dostupno na: https://eeeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/SOPs_psycho-social%20services_eng.pdf.

- Setite se potreba različitih kategorija stanovništva (npr. lica sa fizičkim invaliditetom ili mentalnim poremećajima, vernika i etničkih manjina) i uložite napore da se izađe tim potrebama u susret.
- Stvorite poverljivo i saosećajno okruženje, aktivno slušajte osobu i dajte joj potvrdne poruke (pogledajte odeljke: Kako komunicirati sa žrtvama/preživelim nasilja u porodici i Radno okruženje).
- Izgradite poverenje žrtava/preživelih nasilja u porodici.
- Obavestite žrtve/preživele nasilja u porodici o njihovim pravima i dostupnim uslugama.
- Posmatrajte period preispitivanja 48 sati. *Period od 48 sati računa se od zbrinjavanja žrtve u prihvatilište ili na neko drugo bezbedno mesto, koje za žrtvu obezbeđuju pružaoci usluga, kako bi se ona prilagodila novim okolnostima bez ometanja. Ovaj period ima za cilj da žrtvama/preživelim nasilja u porodici obezbedi miran period razmišljanja dok se ne upoznaju sa dostupnim uslugama i pravilima u prihvatilištu i dok se ne upute drugim službama⁴⁷.*
- Procenite socijalno i ekonomsko stanje i uslove žrtava/preživelih nasilja u porodici.

Obiđite porodice žrtava/preživelih nasilja u porodici kako biste procenili bezbednost žrtava/preživelih i njihove dece. Poštujte zahtev žrtve da se ne vidi sa počiniocem.

UPUĆIVANJE

- Procenite gde bi bilo korisno uputiti žrtve/preživele nasilja u porodici u skladu sa potrebama i zahtevima.
- Obavestite žrtvu o dostupnim uslugama institucija i pružaocima usluga koji pružaju usluge zastupanja, usluge besplatne pravne pomoći i usluge rehabilitacije i reintegracije i nude programe za žrtve/preživele nasilja u porodici.
- Pribavite saglasnost žrtava/preživelih za upućivanje, pre bilo kakvog daljeg koraka.
- Objasnite žrtvama/preživelim nasilja u porodici koje informacije će se deliti sa drugim pružaocima usluga i koje informacije će ostati poverljive (precizirati da li postoje pravni propisi/ograničenja).
- Dajte žrtvama/preživelim nasilja u porodici potpune i tačne informacije o pružaocima usluga, u skladu sa šemom KŠG opisanom u nastavku:

KO – koja institucija/organizacija pruža usluge žrtvama/preživelim nasilja u porodici, uz podatke o kontakt osobi (ime i prezime, broj telefona) koji mogu poslužiti kao početna tačka za tu uslugu.

⁴⁷ Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, strana 9.

ŠTA – kakvu vrstu pomoći mogu da očekuju od određenog pružaoca usluga, uz informacije o troškovima u vezi sa tom uslugom.

GDE – gde se tačno nalazi mesto (tačna adresa) navedenih službi.

- Upućivanje obavite u skladu sa izborom žrtava/preživelih nasilja u porodici. Nemojte pritiskati žrtve/preživele da preduzimaju bilo šta što im ne odgovara.
- Neka upućivanje bude praćeno kratkim, pismenim izveštajem i telefonskim razgovorom sa drugim pružaocem usluga, kako bi se izbeglo da žrtve/preživeli moraju da ponove sve što su rekli i odgovaraju na ista pitanja tokom više razgovora, iznova proživljavajući psihološku traumu koju je izazvao slučaj NP.
- Podstaknite nezavisnost žrtava/preživelih tako što ćete ih osnažiti da sami obave upućivanje.
- Prema potrebi i ako je to moguće otpratite žrtve/preživele do pružaoca usluga kojem se upućuju.
- Objasnite zbog čega prikupljeni dokazi mogu biti važni/korisni. Pitajte žrtve/preživele nasilja u porodici da li žele da se prikupe dokazi o nasilju. Setite se koliko je važno što pre prikupiti dokaze u određenim situacijama nasilja u porodici (npr. seksualno nasilje).
- Objasnite šta treba uraditi, a šta izbegavati kako bi se sačuvali dokazi/kako ne bi došlo do uništavanja dokaza (npr. izbegavati kupanje, presvlačenje). Ovo je posebno važno u slučajevima seksualnog napada i silovanja.
- Uputite žrtve/preživele drugim službama u skladu sa potrebama i željama.
- Uputite žrtvu odgovarajućoj instituciji: Policiji Kosova – Odsek za nasilje u porodici ili drugoj nadležnoj službi; prihvatilištu, zastupniku žrtava.
- Voditelj slučaja iz CSR dužan je da popuni obrazac sa osnovnim podacima⁴⁸ o žrtvi i da ga dostavi policiji ili drugim pružaocima usluga.
- Ukoliko su žrtve/preživeli nasilja u porodici i njihova deca u opasnosti ili se ne osećaju bezbedno, omogućite bezbedan alternativni smeštaj u prihvatilištu ili bilo kom drugom objektu.

ZAŠTITA

- Izradite zajedno sa žrtvama/preživelim nasilja u porodici pojedinačni plan uz poštovanje perioda preispitivanja od 48 sati.
- Obavestite žrtve/preživele nasilja u porodici o uslovima koji treba da se ispune za ostvarivanje prava na socijalne usluge.
- Posavetujte žrtve/preživele nasilja u porodici o uslugama i zahtevima.

⁴⁸ Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, strana 69.

- Podignite svest žrtava/preživelih nasilja u porodici o tome šta predstavlja nasilje u porodici i kakve posledice može imati takva vrsta zlostavljanja na decu.
- Pokušajte da shvatite psihološke prepreke sa kojima se suočavaju žene u nasilnoj situaciji, posebno u smislu davanja prioriteta dobrobiti svoje dece.
- Izgradite uzajamno poverenje između socijalnih radnika i žrtava/preživelih nasilja u porodici.
- Pružite podršku žrtvama/preživelim nasilja u porodici da bi povećali svoje samopoštovanje i dajte prioritet potrebama žrtava/preživelih nasilja u porodici i potrebama dece.
- Fokusirajte se na otpornost žrtava/preživelih nasilja u porodici: žrtve/preživeli nasilja u porodici mogu smatrati da nisu u stanju da napuste vezu zbog emotivnih, ekonomskih i društvenih posledica nasilja u porodici.
- U slučaju da se žrtve/preživeli nasilja u porodici vrate nasilnoj vezi, nemojte ih osuđivati, pružite im iskrenu pomoć kadgod žele da napuste takav odnos.
- Shvatite njihovo nezadovoljstvo, slabost i strah.
- Radite neposredno sa decom kako biste ojačali vezu roditelj-dete, jer nju ozbiljno može da naruši nasilje u porodici – posebno ukoliko žrtva napusti nasilnog partnera.
- Shvatite uticaj nasilja u porodici na mentalno zdravlje roditelja i njihove roditeljske veštine.
- Primenite mere psihosocijalnog lečenja koje je odredio sud.
- Poštujte poverljivost. **Otkrivanje činjenice da je podneta prijava ili sumnje da je lice pretrpelo nasilje u porodici može biti štetno po žrtve/preživele nasilja u porodici. Pored toga, bezbednost i dobrobit žrtava/preživelih nasilja u porodici može biti ugrožena ukoliko počinitelj sazna da je žrtva prijavila nasilje.**
- Obavestite žrtve/preživele nasilja u porodici da su sve date informacije poverljive i da ni u jednom trenutku neće biti otkrivene, čak ni kad se završi krivično gonjenje počinioca ili se na neki drugi način eliminiše pretnja.
- **Poverljive informacije** će biti otkrivene samo uz njihovu saglasnost ili ukoliko je to neophodno radi traženja dodatne pomoći ili osiguranja njihove bezbednosti.

DOKUMENTOVANJE

- Prikupite i evidentirajte informacije o slučaju žrtava/preživelih nasilja u porodici, uključujući: ime i prezime, starost, pol, bračno stanje, detalje o deci koja su stavljena pod starateljstvo, istoriju mentalnog zdravlja, konzumaciju narkotika i psihoaktivnih supstanci, članove porodice i odnose između njih, informacije o socijalno-ekonomskom stanju žrtava/preživelih/p porodice, uz dobijenu saglasnost.
- Prikupite i evidentirajte sve detalje o slučaju nasilja u porodici i istoriji nasilja, uključujući:
 - dokaze koji će potkrepiti navodno krivično delo;

- istoriju drugih incidenata, uključujući one sa bivšim partnerima;
- odnos između žrtava/preživelih i počinitelja;
- vrstu nasilja i učestalost događaja;
- da li je korišćeno oružje (kako i koja vrsta oružja, ako je moguće);
- svedoke prisutne za vreme slučaja, uključujući decu.
- Detaljno opišite posledice/efekte nasilja (fizičke, psihičke i socijalne).
- Opišite faktore rizika i zaštite (lične i socijalne/okruženja).
- Evidentirajte planirane ili preduzete aktivnosti za rešavanje nasilne situacije.
- Obratite pažnju na bezbednosne planove i karakteristike slučaja u tom pogledu.
- Za vreme naknadnih savetodavnih sesija prikupite podatke o tome kako slučaj napreduje.
- Zabeležite ono što su žrtve/preživeli otkrili koristeći njihove reči.
- Dokumentujte svoje sumnje i dokaze na kojima one počivaju.
- Obavestite žrtve/preživele o mogućem korišćenju evidencije i pribavite saglasnost za to.
- Čuvajte svu evidenciju na sigurnom i poverljivom mestu. Smernice postavljene na svakom mestu diktiraju koliko detaljne treba da budu informacije.
- Izdvojite dovoljno vremena za unos podataka u sistem za prikupljanje podataka.

KOORDINACIJA

- Koordinišite aktivnosti sa drugim partnerima radi reintegracije žrtava/preživelih nasilja u porodici. Organ starateljstva koji deluje pri CSR dužan je da daje stručno mišljenje ukoliko to zahtevaju pravosuđe i sudski organi, tužilaštvo i policija. Zajedno sa drugim relevantnim zainteresovanim stranama izradite privremeni bezbednosni plan za žrtve/preživele nasilja u porodici.

SOCIJALNE USLUGE KOJE SE PRUŽAJU ŽRTVAMA/PREŽIVELIMA NASILJA U PORODICI

- Omogućite rehabilitaciju žrtava/preživelih nasilja u porodici.
- Starateljstvo.
- Obezbediti kratkoročni smeštaj ukoliko je to neophodno da bi žrtva bila na bezbednom.
- Podrška u pružanju socijalne pomoći.
- Pomozite žrtvama/preživelima nasilja u porodici da dobiju lične isprave i druga administrativna dokumenta.

Uloga socijalnih radnika u postupanju sa decom koja su žrtve/preživeli nasilja u porodici je sledeća:

Socijalni radnik je dužan da preduzme posebne mere kako bi pružio pomoć deci žrtvama/preživelim nasilja u porodici.

IDENTIFIKOVANJE

- Odredite voditelja slučaja.
- Ako postoje razlozi da se veruje da postoji ozbiljna direktna pretnja po zdravlje, bezbednost ili dobrobit deteta, organ starateljstva može da uđe na bilo koju lokaciju i premestiti dete na sigurno mesto i pruži negu u periodu ne dužem od 72 sata.
- Organ starateljstva je dužan da prisustvuje prvom razgovoru u policijskoj stanici.

UPUĆIVANJE

- Uputite žrtve/preživle nasilja u porodici u prihvatilište. Dečaci žrtve nasilja do 12 godina starosti mogu biti smešteni u regionalna prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici⁴⁹. Međutim, dečaci žrtve nasilja u porodici koji imaju više od 12 godina mogu biti upućeni nevladinim organizacijama, posebnim prihvatilištima za zaštitu dece.
- Kad je dete koje je žrtva nasilja u porodici smešteno u prihvatilište, a treba mu zdravstvena nega, organ starateljstva je dužan da odgovori na poziv prihvatilišta da žrtvu odvede u zdravstvenu ustanovu.

ZAŠTITA

- CSR može podneti zahtev za nalog za zaštitu ili hitan nalog za zaštitu sudu opštine u kojoj stanuje žrtva.
- Dete može da se odvede iz porodice u slučaju da je procenjeno da postoji rizik – bez sudskog naloga u trajanju do 72 sata. Pre isteka roka od 72 sata, organ starateljstva mora da dostavi predmet nadležnom sudu koji odlučuje o starateljstvu nad detetom. Ako okolnosti to zahtevaju, sud može da izda nalog za procenu u periodu od 21 dana, kako bi se omogućila dalja istraga i procena, kada predmet mora da se dostavi sudu na dalje razmatranje. Ovaj period starateljstva nad detetom ne isključuje druga prava roditelja niti njihove dužnosti prema detetu
- Procena roditeljske sposobnosti vrši se tako što se ocenjuje svaki slučaj i svaka situacija pojedinačno.
- Voditelj slučaja konsultuje zakonskog staratelja u vezi sa odlukama koje se tiču deteta.

⁴⁹ Na Kosovu ima osam prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici, uključujući regionalno prihvatilište za žrtve nasilja u porodici u Prištini, Gnjilanu, Uroševcu, Novom Brdu, Prizrenu, Đakovici, Peći i južnoj Mitrovici.

- Za važne odluke koje se tiču zdravlja, obrazovanja i imovine voditelj slučaja je dužan da obezbedi formulare za zaštitu.

KOORDINACIJA

- Koordinišite aktivnosti sa drugim partnerima radi reintegracije deteta žrtve nasilja u porodici.
- Organ starateljstva koji deluje pri CSR dužan je da daje stručno mišljenje ukoliko to zahtevaju pravosuđe i sudski organi, tužilaštvo i policija.
- CSR obavljaju ulogu organa starateljstva i zastupaju najbolji interes deteta u svim vrstama sporova koji uključuju decu, uključujući i slučajeve nasilja u porodici. U tom svojstvu, oni su uvek dužni da sastave pismeno mišljenje o svakom slučaju i predaju ga sudu pre sudske odluke o bilo kom predmetu.
- Zajedno sa drugim relevantnim akterima izradite privremeni bezbednosni plan za decu žrtve nasilja u porodici.

Socijalni radnici moraju da imaju ličnu zaštitnu opremu protiv Kovida-19 kada su u kontaktu sa ugroženim ženama, decom, starijim osobama i mladima i da obavljaju svoj posao prema uputstvima i savetima Instituta za javno zdravlje (IJZ).⁵⁰

⁵⁰ Videti *Privremeni vodič o primeni mera za prevenciju i suzbijanje kovida-19 u javnim i privatnim ustanovama*, maj 2020. Dostupan na: <https://mf.rks.gov.net/desk/inc/media/72E58A1F-AC76-4C67-9E7E-82292D050EEB.pdf>.

IV. Aneks: Glavni međunarodni instrumenti i principi koji se odnose na nasilje nad ženama:

Komitet Ujedinjenih nacija za eliminisanje diskriminacije žena (KEDŽ), 1982. Dostupno na: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm>. [pristupljeno 23. marta 2021]

Deklaracija o eliminisanju nasilja nad ženama, Rezolucija Generalne skupštine 48/104, decembar 1993. Dostupna na: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.21_declaration%20elimination%20vaw.pdf. [pristupljeno 23. marta 2021]

Pekinška deklaracija i platforma za akciju, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (KEDŽ), 1979. Dostupna na: https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing_Declaration_and_Platform_for_Action.pdf. [pristupljeno 23. marta 2021]

Konvencija o pravima deteta, Rezolucija Generalne skupštine 44/25, novembar 1989. Dostupna na: <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/crc.pdf>. [pristupljeno 23. marta 2021]

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Istanbul 2011. Dostupna na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210> [pristupljeno 23. marta 2021]

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu